

วิเคราะห์การวิสัชนาปัญหาแก่ท้าวสักกะในลักกปัญหสูตร

An Analysis of the Buddha's Answers to Sakkha Deva's Question in
Sakkapahasutta

พระครูโสภณขันติคุณ (สุกิจ ปภัสสรจิตโต)¹

Phrakhru Sophonkantikun (Sukit Pabhassaracitto)

E-mail: sukitleekul4@gmail.com

Received: February 25, 2026, Revised: June 12, 2026, Accepted: June 30, 2026,

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ 2 ประการ คือ 1) เพื่อศึกษาโครงสร้างและสาระสำคัญของลักกปัญหสูตร 2) เพื่อศึกษาวิเคราะห์การวิสัชนาปัญหาแก่ท้าวสักกะในลักกปัญหสูตร เป็นการศึกษาเชิงคุณภาพเน้นศึกษาเอกสาร

ผลการวิจัยพบว่า ลักกปัญหสูตร เป็นพระสูตรว่าด้วยปัญหาของท้าวสักกะที่ทูลถาม พระผู้มีพระภาค ขณะประทับอยู่ในถ้ำอินทสาละ ที่ภูเขาเวทียะ ทางทิศเหนือของหมู่บ้านพราหมณ์ชื่ออัมพลันต์ ตั้งอยู่ทางทิศตะวันออกของกรุงราชคฤห์ เป็นการบรรยายโวหารแบบถาม-ตอบ เนื้อหาของพระสูตรนี้มี 2 ภาณวาร ภาณวารที่ 1 แบ่งย่อยเป็น 4 ตอน คือ ตอนที่ เป็นบทนำ ตอนปัญจสิขะ คันธรรพบุตรบรรเลงเพลง ตอนท้าวสักกะเข้าเฝ้า ตอนท้าวสักกะกราบทูลเรื่องโคปกเทพบุตร และ ภาณวารที่ 2 แบ่งย่อยเป็น 2 ตอน คือ ตอนที่ท้าวสักกะทูลถามปัญหา ตอนที่พระพุทธเจ้าตรัสถาม ท้าวสักกะ การวิสัชนาปัญหาของท้าวสักกะในลักกปัญหสูตรกล่าวคือ ท้าวสักกะจอมเทพตรัสเรียกปัญจสิขะคันธรรพบุตรรับสั่งให้กราบทูลขออนุญาตเข้าเฝ้าพระผู้มีพระภาค เมื่อพระพุทธเจ้าทรงอนุญาตจึงเสด็จนำเหล่าเทพเข้าเฝ้ากราบทูลเรื่องโคปกเทพบุตรให้ทรงทราบ ทรงสรุปว่า เพราะทรงทราบเรื่องการปฏิบัติธรรม และผลแห่งการปฏิบัติธรรมของโคปกเทพบุตรจึงเสด็จมาเฝ้าเพื่อจะฟังธรรมเช่นนั้นบ้างแล้วทูลขอโอกาสถามปัญหา เมื่อพระพุทธเจ้าทรงอนุญาตจึงทูลถามปัญหามีใจความสรุปได้ 12 ข้อเช่น ถามว่า พวกเทพ มนุษย์จำนวนมากตั้งความปรารถนาว่า ขอพวกเราจงเป็นผู้ไม่มีเวร แต่เพราะอะไรผูกมัดไว้ พวกเขาจึงยังคงมีเวรอยู่ พระพุทธองค์ตรัสตอบว่า เพราะมีอัสสา คือ ความริษยา และมีฉณริยะ คือ ความตระหนี่ผูกมัดไว้เป็นต้น ส่วนผลของการฟังวิสัชนาปัญหาในครั้งนั้นทำ

¹ วัดลาดบัวขาว (ราชโยธา) แขวงทับช้าง เขตสะพานสูง กรุงเทพมหานคร/ Wat Lad Bua Khao (Rajayotha), Thap Chang Subdistrict, Saphan Sung District, Bangkok

ให้ท้าวสักกะ และเทวดาผู้เป็นบริวาร 80,000 ได้ดวงตาเห็นธรรม บรรลุเป็นพระโสดาบัน และละความเป็นท้าวสักกะแก่เป็นท้าวสักกะหนุ่ม ด้วยผลของการฟังธรรมในวันนั้น

คำสำคัญ: วิเคราะห์; วิเคราะห์; ท้าวสักกะ; สักกปัญหสูตร

Abstract

This research has 2 objectives 1) to study the structure and significant contents of Sakkapanhasutta, and 2) to analyze the Buddha's answers to Sakka Deva's question in Sakkapanhasutta. It was qualitative method focusing on document investigation.

The findings revealed that Sakkapanhasutta is a discourse concerning with the Sakka's questions to the Buddha while the Buddha was residing at the Indasala cave on Vedyaka mount, located to the north of the Brahmin village of Ambasanda, the east of Rajagaha city. The discourse was presented in a question-and-answer format. Its content was divided into 2 sections: First section is further subdivided into four parts: Introduction, Story of Pancasika, the celestial musician plays music, Sakka's audience with the Buddha, Sakka's inquiry about Kopaka, the young celestial prince. Second section was divided into 2 parts: Sakka's questions to the Buddha and the Buddha's responses to questions.

In analyzing the responses to Sakka's questions in Sakkapanhasutta, it was noted that Sakka, the King of the Gods, summons Pancasika, the celestial musician, to seek permission from the Buddha to approach Him. Once the Buddha grants permission, Sakka and his retinue of gods entered the Buddha's presence and inform Him about Kopaka, the young celestial prince. Sakka concluded that he has come to hear the Dhamma after learning the practice and results of Kopaka's spiritual practice. Sakka then requested to ask the Buddha some questions. Upon receiving the Buddha's consent, Sakka posed twelve questions, one of which is: 'Why do many gods and humans desire to be free of enmity, yet still remain bound by it?' The Buddha responded by explaining that the causes of their bondage include Issa or envy and Macchhariya or miserliness, etc. After the discourse, Sakka and 80,000 of his attendant gods attained the Dhamma-eye, achieving the stage of Sotapanna. Furthermore, Sakka himself underwent a transformation from the old King of Gods to be a youthful one due to his listening such Dhamma.

Keywords: Analysis; Answer; Sakka (King of Sakka); Sakka Panha Sutta

บทนำ

ในสมัยพุทธกาล พระพุทธองค์ทรงแสดงธรรมสอนเทวดาเป็นประจำดังจะเห็นได้จาก พุทธกิจที่พระพุทธองค์ทรงปฏิบัติอยู่เป็นประจำทุกวัน ตั้งแต่เข้าไปจนถึงตอนใกล้รุ่งของวันใหม่ เป็นพุทธกิจของพระพุทธองค์ว่า เวลาเช้าเสด็จออกบิณฑบาต เวลาเย็นแสดงธรรม เวลาค่ำคืนประทาน โอวาทแก่ภิกษุ เวลาเที่ยงคืนตอบปัญหาเทวดา และเวลาใกล้รุ่งทรงตรวจดูสัตว์โลก² และจะเสด็จไปโปรดด้วยพุทธญาณ³ พระพุทธองค์เมื่อทรงแสดงธรรมสอนเทวดา ทรงสนทนา หรือทรงตอบปัญหาแก่เทวดาทั้งหลายจึงมีปัญหาว่า ทำไมพระพุทธองค์จึงให้ความสำคัญแก่เทวดาเป็นอย่างมาก หรือพระพุทธองค์มีพระประสงค์อย่างไรในการตอบปัญหาเทวดา

ส่วนในสักกปัญหสูตร เป็นพระสูตรว่าด้วยปัญหาของท้าวสักกะกล่าวถึงท้าวสักกะกับพระพุทธเจ้าครั้งที่พระพุทธองค์ประทับอยู่ในถ้ำอินทสาละ ณ เวทียกบรรพต ด้านทิศเหนือแห่งหมู่บ้านพราหมณ์ชื่ออัมพลันท์ อันตั้งอยู่ด้านทิศตะวันออกของพระนครราชคฤห์ เมืองหลวงแห่งแคว้นมคธ⁴ ต่อมาพระชนมายุของท้าวสักกะจอมเทพหมดแล้ว ท้าวเธอได้ทรงเห็นบุรพนิมิตร 5 ประการ คือ 1) ดอกไม้ย่อมเหี่ยวแห้ง 2) ผ้าย่อมเศร้าหมอง 3) เหยี่ยวย่อมไหลออกจากกรักแร้ 4) ผิวพรรณเศร้าหมองย่อมปรากฏที่กาย 5) ความไม่ยินดีในทิพยอาสน์ของตน⁵

เมื่อทรงเห็นบุรพนิมิตรทรงมองดูสมบัติทั้งหมดแห่งตนแล้วทรงถูกความกลัวครอบงำ ท้าวสักกะได้พิจารณาว่า จะมีใครบ้างไหมที่พึงถอนลูกศรคือความเศร้าโศกที่อาศัยหัวใจแล้วทำให้สมบัตินี้มั่นคงได้ เมื่อทรงพิจารณาแล้วทรงเห็นว่า มีแต่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าเท่านั้นที่ทรงสามารถถอนความโศกศัลย์ที่เกิดแก่เทพทั้งหลายได้ เมื่อท้าวสักกะทรงดำริว่า

บัดนี้พระพุทธเจ้าประทับอยู่ที่ไหนหนอ ด้วยทิพยอำนาจ ทำให้ทรงเห็นพระพุทธเจ้าประทับอยู่ในถ้ำอินทสาละ ณ เวทียกบรรพต ท้าวสักกะจอมเทพได้เสด็จไปเฝ้าโดยลำพัง พระพุทธเจ้าทรงดำริว่า ญาณของท้าวเธอยังไม่แก่กล้าพอ แต่ถ้าไปอีกสักหน่อย ขณะที่เรายู่ถ้ำอินทสาละ ท้าวเธอจักเห็นบุรพนิมิตร 5 อย่าง ทรงกลัวมรณภัยจักเข้ามาหาเราพร้อมกับพวกเทวดาชั้นดาวดึงส์แล้วทรง

² พระเทพเวที (ประยูร ธมฺมปฺตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, พิมพ์ครั้งที่ 5, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2531), หน้า 189.

³ อจ.ปญจก. (ไทย) 22/159/263.

⁴ ที.ม. (ไทย) 10/344/273.

⁵ ชู.อิตฺติ. (ไทย) 25/83/447.

ถามปัญหาเรา 12 ข้อ เมื่อแก้จบปัญหาเกี่ยวกับอุเบกขาแล้ว ท้าวเธอจักทรงตั้งอยู่ในโสดาบันปัตติผล พร้อมกับเทวดาแปดหมื่นองค์ พระพุทธเจ้าจึงไม่ประทานพระโอกาส

เมื่อเป็นด้วยประการนี้ท้าวสักกะจึงหาวิธีในการที่จะเอาพวกเทวดาในดาวดึงส์เทวโลก เข้าเฝ้าพระพุทธเจ้าพร้อมกันจะไม่เหมาะ ควรให้ปัญจสิขคันธรรพบุตร⁶ ผู้ที่พระพุทธเจ้าโปรดปราน สามารถทูลถามปัญหาแล้วฟังธรรมได้ทุกขณะที่ต้องการ เราควรส่งปัญจสิขะนี้ล่วงหน้าไปก่อน ให้ขอประทานโอกาสแล้วจึงเข้าเฝ้าทูลถามปัญหา เมื่อดำริเช่นนี้แล้วท้าวเธอจึงตรัสชวนปัญจสิขคันธรรพบุตร ผู้ถือพิณมีสี่เหลี่อดังผลมะตูม และพวกเทวดาชั้นดาวดึงส์ไปเฝ้าพระพุทธเจ้า

ลำดับนั้น ท้าวสักกะรับสั่งปัญจสิขคันธรรพบุตรว่า ปัญจสิขะ พระตถาคตกำลังทรงยินดีในฌานในระหว่างทรงหลักเณรอยู่ อันผู้เช่นเรายากที่จะเข้าเฝ้าได้ เราควรจะให้พระพุทธเจ้าพอพระทัยก่อนแล้วพวกเราจึงควรเข้าเฝ้าพระพุทธเจ้า ต่อมาคันธรรพบุตรจึงได้ถือเอาพิณเข้าไปยังถ้ำอินทสาละกะประมาณว่าพระพุทธเจ้าอยู่ไม่ไกลไม่ใกล้ร่านัก และจักทรงได้ยินเสียงเราแล้วยืนอยู่ ณ ที่ควรข้างหนึ่งบรรเลงเสียงพิณ

พระพุทธเจ้าเมื่อทรงสดับเสียงพิณของปัญจสิขคันธรรพบุตรจบแล้วทรงมีพุทธดำริว่า หากเราไม่กล่าวชมปัญจสิขะก็ทราบได้ว่าเราได้ให้โอกาสแล้ว ครั้นแล้วท้าวสักกะจะทรงพาพวกเทวดา กลับไป เพราะทรงเข้าพระทัยว่า พระพุทธเจ้าไม่ประทานพระโอกาสแก่ปัญจสิขะ แต่นั่นก็จะทำให้เสียการ เมื่อเรากล่าวชมแล้วท้าวสักกะก็จะทรงเข้าพระทัยว่า พระพุทธเจ้าได้ประทานพระโอกาสแก่ปัญจสิขะแล้ว ก็จะทรงเข้ามาเฝ้าพร้อมกับพวกเทวดาแล้วจักทรงถามปัญหา เมื่อเราแก้ปัญหาเสร็จแล้ว ท้าวสักกะพร้อมกับพวกเทพแปดหมื่นก็จักทรงดำรงอยู่ในโสดาปัตติผล⁷

เมื่อพระพุทธเจ้าได้ประทานวโรกาสแล้ว ท้าวสักกะจอมเทพจึงทูลถามปัญหามีใจความสรุปได้ 12 ข้อ ดังนี้ 1) ทูลถามว่า พวกเทพ มนุษย์ อสุร นาค คนธรรพ์ และหมู่สัตว์อื่น ๆ จำนวนมากต่างตั้งความปรารถนาว่า ขอพวกเราจงเป็นผู้ไม่มีเวร ไม่ถูกลงโทษ ไม่มีศัตรู ไม่ถูกเบียดเบียน ไม่จองเวรกัน แต่เพราะอะไรเล่าผู้กมัตได้ พวกเขายังคง มีเวร มีศัตรู ถูกเบียดเบียนและจองเวรกันอยู่ 2) ทูลถามว่า อิสสา และมัจฉริยะเกิดจากอะไร 3) ทูลถามว่า อารมณ์เป็นที่รัก และอารมณ์ไม่เป็นที่รักเกิดจากอะไร 4) ทูลถามว่า ฉันทะเกิดจากอะไร 5) ทูลถามว่า วิตกเกิดจากอะไร 6) ทูลถาม ภิกษุปฏิบัติอย่างไร จึงจะชื่อว่าปฏิบัติตามข้อปฏิบัติอันสมควรและดำเนินไปสู่ความดับแห่งทุกข์

⁶ ปัญจสิขะ คันธรรพบุตร เป็นเทพบุตรองค์หนึ่งในพวกคนธรรพ์ ซึ่งเป็นบริวารของท้าวอัครธมหาราช และเป็นผู้รับใช้พระทศพล สามารถเข้าเฝ้าทูลถามปัญหา ขอสดับพระธรรมเทศนาได้ทุกขณะที่ต้องการ ท้าวสักกะ@จอมเทพจึงชวนท่านไปพร้อมกันเพื่อจะได้ทูลขอพระวโรกาสแก่พระพุทธเจ้า แล้วทูลถามปัญหาต่อไป, ที.ม.อ. (บาลี) 345/314.

⁷ ที.ม. (ไทย) 10/371/300.

สัญญา 7) ทูลถามว่า ภิกษุปฏิบัติอย่างไร จึงจะชื่อว่าปฏิบัติเพื่อสํารวมในปาติโมกข์ 8) ทูลถามว่า ภิกษุปฏิบัติอย่างไร จึงจะชื่อว่าปฏิบัติเพื่อสํารวมอินทรีย์ 9) ทูลถามว่า สมณพราหมณ์ทั้งหมดมีวาทะ (หลักการ) ศีล (ข้อปฏิบัติ) ฉันทะ (ลัทธิ) และอัชโณสํานะ (จุดหมาย) อย่างเดียวกันใช่หรือไม่ 10) ทูลถาม เพราะเหตุไร 11) ทูลถามว่า สมณพราหมณ์ทั้งหมด มีความสําร็จสูงสุด (หมดกิเลส) มีความเกษมจากโยคะสูงสุด (บรรลุนิพพาน) ประพฤติพรหมจรรย์ถึงที่สุด (บรรลุนิพพาน) มีที่สุดอันสูงสุด (ถึงนิพพาน) ใช่หรือไม่ 12) ทูลถาม เพราะเหตุไร⁸

โดยปัญหาดังกล่าวของท้าวสักกะที่นำมากราบทูลถามพระพุทธองค์นั้น ถือว่าเป็นปัญหาที่น่าสนใจในการศึกษา ดังนั้นผู้วิจัยในฐานะที่เป็นผู้ศึกษาพระไตรปิฎกจึงมีความสนใจที่จะศึกษาในการถามตอบปัญหาของท้าวสักกะกับพระพุทธเจ้าว่า พระองค์มีกรอบในการตอบปัญหานั้น ๆ อย่างไร และคำตอบที่ทรงตอบนั้นเป็นคำตอบที่ให้แง่คิดหรือความจริงอย่างไร จึงได้ตัดสินใจทำวิทยานิพนธ์ในเรื่องนี้ และผู้วิจัยหวังว่า เมื่อดำเนินการเสร็จแล้วผลการวิจัยนี้สามารถนำไปปรับประยุกต์ใช้ให้เกิดประโยชน์สูงสุดในการดำเนินชีวิตประจำวันต่อไปได้

ด้วยเหตุผลดังกล่าวมาข้างต้น ผู้วิจัยมีความสนใจศึกษาเรื่อง “วิเคราะห์การวิชันนาปัญหาแก้ท้าวสักกะในสํกกปัญหสูตร” เพื่อให้ทราบถึงวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ทั้ง 2 ข้อ คือ 1) เพื่อศึกษาโครงสร้างและสาระสําคัญในสํกกปัญหสูตร 2) เพื่อศึกษาวิเคราะห์การวิชันนาปัญหาแก้ท้าวสักกะในสํกกปัญหสูตรอันจะเป็นข้อมูลนําเสนอเป็นสารนิพนธ์ที่เป็นองค์ความรู้ทางพระพุทธศาสนา ซึ่งยังไม่มีการศึกษาวิเคราะห์สรุปไว้เป็นงานวิจัยอย่างเป็นทางการ ผู้วิจัยมีความต้องการค้นคว้าและนําเสนองานวิจัยในเรื่องนี้

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาโครงสร้างและสาระสําคัญในสํกกปัญหสูตร
2. เพื่อศึกษาวิเคราะห์การวิชันนาปัญหาแก้ท้าวสักกะในสํกกปัญหสูตร

วิธีการดำเนินการวิจัย

ในการวิจัยเรื่อง “วิเคราะห์การวิชันนาปัญหาแก้ท้าวสักกะในสํกกปัญหสูตร” เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) แบบวิจัยเอกสารผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตในการศึกษาไว้ดังต่อไปนี้

1. ขอบเขตด้านเอกสาร ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาเฉพาะโครงสร้างและสาระสําคัญในสํกกปัญหสูตร และวิเคราะห์ การวิชันนาปัญหาแก้ท้าวสักกะในสํกกปัญหสูตร ที่ปรากฏอยู่ใน

⁸ ฅณาจารย์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, พระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เล่มที่ 10, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539), หน้า (51).

1) ชั้นปฐมภูมิ คือ พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พุทธศักราช 2539

2) ชั้นทุติยภูมิ คือ จากอรรถกถาภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พุทธศักราช 2556 หนังสือ บทความ เอกสาร สารนิพนธ์ วิทยานิพนธ์ ดุษฎีนิพนธ์ ที่เกี่ยวข้องด้วยงานวิจัยนี้

2. ขอบเขตด้านเนื้อหา ผู้วิจัยได้ศึกษาค้นคว้าเพื่อศึกษาวิเคราะห์การวิสังเคราะห์ปัญหาแก้ท้าวสักกะในสักปัญหสูตร จากหลักฐานข้อมูลในคัมภีร์พระไตรปิฎกภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. 2500 คัมภีร์พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. 2539 อรรถกถาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. 2525 หนังสือตำรา วิทยานิพนธ์ งานวิจัย บทความ และงานเขียนที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัยนี้

สรุปผลการวิจัย

1. โครงสร้างและสาระสำคัญในสักปัญหสูตร พบว่า โครงสร้างและสาระสำคัญในสักปัญหสูตร โดยแบ่งออกเป็น โครงสร้างของสักปัญหสูตรอยู่ในพระไตรปิฎกเล่มที่ 10 คือ พระสุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวรรค ซึ่งเป็นคัมภีร์เล่มที่ 2 ของทีฆนิกายซึ่งมีทั้งหมด 10 สูตร และสักปัญหสูตรนี้อยู่ในสูตรที่ 8 เป็นพระสูตรว่าด้วยปัญหาของท้าวสักกะที่ทูลถามพระพุทธเจ้า ขณะประทับอยู่ในถ้ำอินทสาละ ที่ภูเขาวะทียกะ ทางทิศเหนือของหมู่บ้านพราหมณ์ชื่ออัมพลันท์ ซึ่งตั้งอยู่ทางทิศตะวันออกของกรุงราชคฤห์ แคว้นมคธ เป็นการบรรยายโวหารแบบถาม-ตอบ เนื้อหาของพระสูตรนี้มี 2 ภาณวาร ภาณวารที่ 1 อาจแบ่งย่อยเป็น 4 ตอน คือ ตอนที่ เป็นบทนำ ตอนปัญจสิขะ คันธรรพบุตรบรรเลงเพลง ตอนท้าวสักกะเข้าเฝ้า ตอนท้าวสักกะกราบทูลเรื่องโคปกเทพบุตร และภาณวารที่ 2 อาจแบ่งย่อยเป็น 2 ตอน คือ ตอนที่ท้าวสักกะทูลถามปัญหา ตอนที่พระพุทธเจ้าตรัสถามท้าวสักกะดังได้อธิบายมาแล้ว

บุคคลสำคัญในสักปัญหสูตรแบ่งออกเป็น 4 ท่าน กล่าวคือ 1) พระพุทธเจ้า ผู้ตอบปัญหาท้าวสักกะ มีใจความสรุปได้ 12 ข้อเช่น ท้าวสักกะทูลถามว่า พวกเทพ มนุษย์ อสูร นาค คนธรรพ์ และหมู่สัตว์อื่น ๆ จำนวนมากต่างตั้งความปรารถนาว่า ขอพวกเราจงเป็นผู้ไม่มีเวร ไม่ถูกลงโทษ ไม่มีศัตรู ไม่ถูกเบียดเบียน ไม่จองเวรกัน แต่เพราะอะไรเล่าผูกมัดไว้ พวกเขาจึงยังคง มีเวร ถูกลงโทษ มีศัตรู ถูกเบียดเบียนและจองเวรกันอยู่ พระพุทธองค์ตรัสตอบว่า เพราะมีอิสสา (ความริษยา) และมัจฉริยะ (ความตระหนี่) ผูกมัดไว้เป็นต้น 2) ท้าวสักกะ ผู้ถามปัญหากับพระพุทธเจ้า มีใจความสรุปได้ 12 ข้อเช่น ท้าวสักกะทูลถามว่า อิสสา และมัจฉริยะเกิดจากอะไร พระพุทธองค์ตรัสตอบว่า เกิดจากอารมณ์เป็นที่รักและอารมณ์ไม่เป็นที่รัก ถ้าไม่มีอารมณ์เป็นที่รักและอารมณ์ไม่เป็นที่รัก ก็ไม่มีอิสสา และมัจฉริยะเป็นต้น 3) ปัญจสิขะ คันธรรพบุตร ผู้เข้าไปเฝ้าพระพุทธเจ้าแล้วยืนอยู่ ณ ที่สมควรได้บรรเลงพิณสีเหลืองดังผลมะตูมและกล่าวคาถาอันเกี่ยวเนื่องด้วยพระพุทธ เกี่ยวเนื่องด้วยพระธรรม

เกี่ยวเนื่องด้วยพระสงฆ์ เกี่ยวเนื่องด้วยพระอรหันต์ และเกี่ยวเนื่องด้วยกามเหล่านี้กับแม่ภัททา สุริยวัจนสาเทพิตา ผู้มีสิริโฉมงามตามทิวสรรพางค์ มีรัศมีอ่อน ๆ เปล่งออกจากร่างกายดุจแสงอ่อนของ ดวงอาทิตย์ยามทอแสง ในสมัยที่พระพุทธเจ้าแรกตรัสรู้ ประทับอยู่ใต้ต้นอชปาลนิโครธ ริมฝั่งแม่น้ำ เนรัญจรา ตำบลอุรุเวลา 4) โคปกเทพบุตร ท่านเกิดในกรุงกบิลพัสดุ์นี้ ได้มีศากยธิดานามว่า โคปิกาผู้ เลื่อมใสในพระพุทธ เลื่อมใสในพระธรรม เลื่อมใสในพระสงฆ์ ผู้รักาศิล หน่ายความรู้สึกเป็นหญิง อบรมความรู้สึกเป็นชาย หมายถึง อาการที่ไม่ได้เกิดจากภาวะผิดปกติด้านความรู้สึก แต่เกิดจากความปรารถนาจะบำเพ็ญบารมีให้สูงขึ้น เนื่องจากเพศหญิงไม่อาจบรรลุปัจเจกโพธิญาณและสัมมาสัมโพธิญาณได้ หลังจากตายแล้วไปเกิดในสุคติโลกสวรรค์ ได้อยู่ร่วมกับพวกเทพชั้นดาวดึงส์

สาระสำคัญของสักกปัญหสูตรกล่าวคือ ท้าวสักกะจอมเทพเห็นได้โอกาสตรัสเรียก ปัญจสิขะ คณธรรพเทพบุตรมารับสั่งให้กราบทูลขออนุญาตเข้าเฝ้า เมื่อพระพุทธเจ้าทรงอนุญาต จึงเสด็จนำเหล่าเทพเข้าเฝ้ากราบทูลเรื่องโคปกเทพบุตรให้ทรงทราบ ทรงสรุปว่า เพราะทรงทราบเรื่อง การปฏิบัติธรรม และผลแห่งการปฏิบัติธรรมของโคปกเทพบุตรจึงเสด็จมาเฝ้าเพื่อจะฟังธรรมเช่นนั้น แล้วทูลขอโอกาสถามปัญหา เมื่อพระพุทธเจ้าทรงอนุญาตจึงทูลถามปัญหามีใจความสรุปได้ 12 ข้อ เมื่อฟังธรรมตามที่กราบทูลพระพุทธเจ้า และทรงได้รับผลสมตามที่ทรงปรารถนา คือ ได้เป็นท้าวสักกะหนุ่มทันทีที่ได้บรรลุเป็นพระโสดาบัน

หลักธรรมสำคัญในสักกปัญหสูตร โดยแบ่งออกเป็น 1) เวทนากัมมัญฐานในสักกปัญหสูตร ดังที่ท้าวเธอทูลถามว่า ภิกษุปฏิบัติอย่างไร จึงจะชื่อว่าปฏิบัติตามข้อปฏิบัติอันสมควร และดำเนินไปสู่ความดับแห่งทุกข์ปัญญสัญญา พระพุทธเจ้าตรัสตอบว่า จอมเทพ เรากล่าวโสมนัสไว้ 2 อย่าง คือ โสมนัสที่ควรเสพและโสมนัสที่ไม่ควรเสพ กล่าวโสมนัสไว้ 2 อย่าง คือ โสมนัสที่ควรเสพ และโสมนัสที่ไม่ควรเสพเป็นต้น และตรัสถึงเวทนา 3 อย่างคือ สุขเวทนา ทุกขเวทนา และอุเบกขาเวทนาเป็นต้น2) ปาติโมกขสังวรในสักกปัญหสูตรดังที่ท้าวสักกะทูลถามว่า ภิกษุปฏิบัติอย่างไร ชื่อว่า ปฏิบัติเพื่อสำรวมในปาติโมกข์ พระพุทธเจ้าตรัสตอบว่า เรากล่าวกายสมาจาร คือ ความประพฤติดังกายไว้ 2 อย่าง คือ กายสมาจารที่ควรเสพ และกายสมาจารที่ไม่ควรเสพ กล่าววจีสมาจาร คือ ความประพฤติดังวาจาไว้ 2 อย่างคือ วจีสมาจารที่ควรเสพ วจีสมาจารที่ไม่ควรเสพ และกล่าว ปริเยสนา คือ การแสวงหาไว้ 2 อย่างคือ ปริเยสนาที่ควรเสพ ปริเยสนาที่ไม่ควรเสพ ภิกษุปฏิบัติอย่างไร จึงจะชื่อว่า ปฏิบัติเพื่อสำรวมในปาติโมกข์ 3) อินทริยสังวรในสักกปัญหสูตร กล่าวคือ ท้าวสักกะทูลถามว่า ภิกษุปฏิบัติอย่างไร ชื่อว่าปฏิบัติเพื่อสำรวมอินทริย พระพุทธเจ้าตรัสตอบว่า เรากล่าวรูป เสียง กลิ่น รส ผัสสะ และธรรมารมณ์ที่พึงรู้แจ้งทางใจไว้ 2 อย่างคือ ธรรมารมณ์ที่ควรเสพ ธรรมารมณ์ที่ไม่ควรเสพเป็นต้น เพื่อปิดอินทริยทั้งหลาย ได้แก่ เพื่อคุ้มครองทวารได้ คือ เพื่อความระแวดระวังทวารทั้ง 6 ไว้ เพื่อไม่ให้ทำในสิ่งที่เป็นบาปอกุศลธรรมทั้งหลาย

2. วิเคราะห์การวิสันนาปัญหาแก้ท้าวสักกะในสักกปัญหสูตร พบว่า การวิสันนาปัญหาแก้ท้าวสักกะในสักกปัญหสูตร โดยแบ่งออกเป็น วิเคราะห์การวิสันนาปัญหาแก้ท้าวสักกะในสักกปัญหสูตร ได้แก่ 1) การวิสันนาปัญหาข้อที่ 1 ในสักกปัญหสูตร กล่าวคือ ท้าวสักกะทูลถามว่า พวกเทพ มนุษย์ อสูร นาค คนธรรพ์ และหมู่สัตว์อื่น ๆ จำนวนมากต่างตั้งความปรารถนาว่า ขอพวกเราจงเป็นผู้ไม่มีเวร ไม่ถูกลงโทษ ไม่มีศัตรู ไม่ถูกเบียดเบียน ไม่จองเวรกัน แต่เพราะอะไรเล่าผูกมัดไว้ พวกเขายังคง มีเวร ถูกลงโทษ มีศัตรู ถูกเบียดเบียนและจองเวรกันอยู่ พระพุทธรองค์ตรัสตอบว่า เพราะมีอิสสา คือ ความริษยา และมัจฉริยะ คือ ความตระหนี่ผูกมัดไว้ 2) การวิสันนาปัญหาข้อที่ 2 ในสักกปัญหสูตร กล่าวคือ ท้าวสักกะทูลถามว่า อิสสา และมัจฉริยะเกิดจากอะไร พระพุทธรองค์ตรัสตอบว่า เกิดจากอารมณ์เป็นที่รักและอารมณ์ไม่เป็นที่รัก ถ้าไม่มีอารมณ์เป็นที่รักและอารมณ์ไม่เป็นที่รัก ก็ไม่มีอิสสาและมัจฉริยะ 3) การวิสันนาปัญหาข้อที่ 3 ในสักกปัญหสูตร กล่าวคือ ท้าวสักกะทูลถามว่า อารมณ์เป็นที่รัก และอารมณ์ไม่เป็นที่รักเกิดจากอะไร พระพุทธรองค์ตรัสตอบว่า เกิดจากฉันทะ (ความพอใจ) ถ้าไม่มีฉันทะ ก็ไม่มีอารมณ์เป็นที่รักและอารมณ์ไม่เป็นที่รัก 4) การวิสันนาปัญหาข้อที่ 4 ในสักกปัญหสูตร กล่าวคือ ท้าวสักกะทูลถามว่า ฉันทะเกิดจากอะไร พระพุทธรองค์ตรัสตอบว่า เกิดจากวิตก (การตรึก การไตร่ตรอง) ถ้าไม่มีวิตก ก็ไม่มีฉันทะ 5) การวิสันนาปัญหาข้อที่ 5 ในสักกปัญหสูตร กล่าวคือ ท้าวสักกะทูลถามว่า วิตกเกิดจากอะไร พระพุทธรองค์ตรัสตอบว่า เกิดจากแง่ต่างแห่งปัญจสัญญา (การคิดปรุงแต่งอารมณ์ต่าง ๆ ด้วยอำนาจตณหา มานะ และทิฐิของตน ๆ จนเกิดแง่หรือมุมมองต่างกันไป) ถ้าไม่มีแง่ต่างแห่งปัญจสัญญา ก็ไม่มีวิตก

6) การวิสันนาปัญหาข้อที่ 6 ในสักกปัญหสูตร กล่าวคือ ท้าวสักกะทูลถามว่า ภิกษุปฏิบัติอย่างไร จึงจะชื่อว่าปฏิบัติตามข้อปฏิบัติอันสมควรและดำเนินไปสู่ความดับแห่งแห่งปัญจสัญญา พระพุทธรองค์ตรัสตอบว่า โสมนัส คือ ความดีใจ โทมนัส คือ ความเสียใจ และอุเบกขา คือ ความวางเฉย มีอย่างละ 2 ฝ่าย คือ ฝ่ายที่ควรเสพและฝ่ายที่ไม่ควรเสพ กล่าวคือ 1. ฝ่ายที่ควรเสพ อธิบายว่า ฝ่ายที่เมื่อเสพแล้วทำให้กุศลธรรมทั้งหลายเจริญขึ้น อกุศลธรรมทั้งหลาย เสื่อมไป 2. ฝ่ายที่ไม่ควรเสพ มีนัยตรงกันข้าม อนึ่ง ในโสมนัส โทมนัส และอุเบกขาฝ่ายที่ควรเสพแบ่งเป็น 2 ฝ่าย คือ ฝ่ายที่มีวิตกและวิจารณ์ และฝ่ายที่ไม่มีวิตกและไม่มีวิจารณ์ ทั้ง 2 ฝ่ายนี้ ฝ่ายที่ไม่มีวิตกและไม่มีวิจารณ์ ประณีตกว่า ภิกษุปฏิบัติอย่างนี้ ชื่อว่าปฏิบัติตามข้อปฏิบัติอันสมควร และดำเนินไปสู่ความดับแห่งแห่งปัญจสัญญา 7) การวิสันนาปัญหาข้อที่ 7 ในสักกปัญหสูตร กล่าวคือ ท้าวสักกะทูลถามว่า ภิกษุปฏิบัติอย่างไร จึงจะชื่อว่าปฏิบัติเพื่อสำรวมในปาติโมกข์ พระพุทธรองค์ตรัสตอบว่า กายสมาจาร คือ ความประพฤติทางกาย วาจาสมาจารคือ ความประพฤติทางวาจา และปริเยสนาคือ การแสวงหา มีอย่างละ 2 ฝ่าย คือ ฝ่ายที่ควรเสพและฝ่ายที่ไม่ควรเสพกล่าวคือ 1. ฝ่ายที่ควรเสพ อธิบายว่า ฝ่ายที่เมื่อเสพแล้วทำให้กุศลธรรมทั้งหลายเจริญขึ้น อกุศลธรรมทั้งหลายเสื่อมไป 2. ฝ่ายที่ไม่ควรเสพ มีนัยตรงกันข้ามภิกษุปฏิบัติอย่างนี้ ชื่อว่า ปฏิบัติเพื่อสำรวมในปาติโมกข์ 8) การวิสันนาปัญหาข้อที่ 8 ในสักกปัญหสูตร กล่าวคือ ท้าวสักกะทูลถามว่า ภิกษุปฏิบัติอย่างไร จึงจะชื่อว่าปฏิบัติเพื่อสำรวมอินทรีย์พระ

พุทธองค์ตรัสตอบว่า อารมณ 6 คือ รูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ และธรรมารมณ 2 ฝ่าย คือ ฝ่ายที่ควรเสพ ฝ่ายที่ไม่ควรเสพ 9) การวิสัชนาปัญหาข้อที่ 9 ในสักกปัญหสูตร กล่าวคือ ท้าวสักกะทูลถามว่า สมณพราหมณ์ทั้งหมดมีวาทะคือหลักการ ศีลคือข้อปฏิบัติ ฉันทะคือลัทธิ และอัชโณसानะคือจุดหมายอย่างเดียวกันใช่หรือไม่ พระพุทธองค์ตรัสตอบว่า ไม่ใช่อย่างเดียวกัน 10) การวิสัชนาปัญหาข้อที่ 10 ในสักกปัญหสูตร กล่าวคือ ท้าวสักกะทูลถามว่า เพราะเหตุไร พระพุทธองค์ตรัสตอบว่า เพราะโลกมีธาตุคือ นิสสัยใจคอ ความนิยมหลากหลาย ในโลกที่มีธาตุหลากหลายนี้ เหล่าสัตว์ยึดมั่นธาตุใด ๆ อยู่ ก็ย่อมยึดมั่นธาตุนั้น ๆ ด้วยเรียวแรง และความยึดมั่นว่า นี่เท่านั้นจริง อย่างอื่นไม่จริง 11) การวิสัชนาปัญหาข้อที่ 11 ในสักกปัญหสูตร กล่าวคือ ท้าวสักกะทูลถามว่า สมณพราหมณ์ทั้งหมด มีความสำเร็จสูงสุดคือหมตกิเลส มีความเกษมจากโยคะสูงสุดคือบรรลุนิพพาน ประพฤติพรหมจรรย์ถึงที่สุดคือ บรรลุริยมรรค มีที่สุดอันสูงสุดคือถึงนิพพาน ใช่หรือไม่ พระพุทธองค์ตรัสตอบว่า ไม่ใช่ 12) การวิสัชนาปัญหาข้อที่ 12 ในสักกปัญหสูตร กล่าวคือ ท้าวสักกะทูลถามว่า เพราะเหตุไร พระพุทธองค์ตรัสตอบว่า เพราะสมณพราหมณ์เหล่านั้นยังไม่สิ้นตัณหา ภิกษุทั้งหลายเท่านั้นเป็นผู้หลุดพ้นเพราะสิ้นตัณหาจึงมีความสำเร็จสูงสุด มีความเกษมจากโยคะสูงสุด ประพฤติพรหมจรรย์ถึงที่สุด และมีที่สุดอันสูงสุด

ผลของการวิสัชนาปัญหาท้าวสักกะของพระพุทธเจ้า ได้แก่ 1) ท้าวสักกะได้โสมนัสกล่าวว่าคือ ท้าวสักกะกราบทูลพระพุทธเจ้าถึงการได้โสมนัสของข้าพระองค์ เพราะได้ฟังธรรมของพระพุทธเจ้านั้น จึงไม่เป็นทางมาแห่งทุกข์ทวารุ ไม่เป็นทางมาแห่งคัสตราวุธ แต่เป็นไปเพื่อความเบื่อหน่ายโดยส่วนเดียว เพื่อคลายกำหนด เพื่อดับ เพื่อสงบระงับ เพื่อรู้ยิ่ง เพื่อตรัสรู้ เพื่อนิพพาน ข้าพระองค์พิจารณาเห็นอำนาจประโยชน์ 6 ประการเช่น เมื่อข้าพระองค์เกิดเป็นเทพดำรงอยู่ในที่นี้ ข้าพระองค์กลับได้อายุเพิ่มขึ้นอีก จึงประกาศการได้โสมนัสเช่นนี้เป็นต้น 2) ท้าวสักกะบรรลุพระโสดาบันกล่าวคือ ในกาวิสัชนาปัญหาเทวดาของพระพุทธเจ้าในแต่ละครั้งส่งผลให้เกิดการพัฒนาภาวะความเป็นอยู่ของเทวดาไปในทางที่ดีขึ้นกล่าวคือ เทวดาบางคนได้เป็นพระโสดาบันซึ่งเป็นการยกระดับภาวะของเทวดาให้สูงขึ้นเช่น ท้าวสักกะพร้อมเหล่าเทวดาชั้นดาวดึงส์ได้เข้าเฝ้าทูลขอโอกาสถามปัญหา เมื่อพระพุทธเจ้าทรงอนุญาตจึงทูลถามปัญหามีใจความสรุปได้เป็น 12 ข้อ ผลของการฟังพยากรณ์ปัญหาในครั้งนั้นทำให้ท้าวสักกะและเทวดาผู้เป็นบริวาร 80,000 คน ได้ดวงตาเห็นธรรมบรรลุเป็นพระโสดาบันละความเป็นท้าวสักกะแก่ ถึงความเป็นท้าวสักกะหนุ่ม ด้วยผลของการฟังธรรมดังกล่าวนี้

อภิปรายผลการวิจัย

1. โครงสร้างและสาระสำคัญในสักกปัญหสูตร พบว่า ผลการศึกษาดังกล่าวมีความสอดคล้องกับแนวอธิบายของนักปราชญ์ทางพระพุทธศาสนาหลายท่าน โดยเฉพาะในประเด็นโครงสร้างเชิงพุทธพจน์ เนื้อหาเชิงปฐกาวีชาธรรม และหลักธรรมด้านการปฏิบัติ ผลการวิจัยสอดคล้องกับ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ที่อธิบายว่า พระสูตรในทีฆนิกายจำนวนมากมี

ลักษณะเป็นการสนทนาเชิงลึกแบบถาม-ตอบ (Dialogue) เพื่อคลี่คลายปัญหาธรรมจากระดับโลกียะสู่โลกุตระ โดยเฉพาะประเด็นเรื่องกิเลสเป็นเหตุแห่งความขัดแย้ง ซึ่งในสักกปัญหสูตร พระพุทธองค์ทรงชี้ว่า “อิสสา” และ “มัจฉริยะ” เป็นเครื่องผูกมัดสัตว์โลกให้ยังคงเวรภัยและความเบียดเบียนกันอยู่ แนววิเคราะห์ดังกล่าวสอดคล้องกับหลักอธิบายเรื่องปัญจธรรมของท่าน ที่เห็นว่ารากเหง้าของความขัดแย้งเกิดจากตัณหา มานะ และทิฏฐิ อันมีเวทนาและอารมณ์เป็นปัจจัยหนุนเนื่องและสอดคล้องกับ พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต) (ในงานอธิบายพุทธธรรม) ที่เน้นความสัมพันธ์ระหว่างเวทนา อินทรีย์ และการสำรวมในปาติโมกข์ว่าเป็นกระบวนการฝึกจิตอย่างเป็นระบบ กล่าวคือ การจำแนกโสมนัส-โทมนัสที่ควรเสพและไม่ควรเสพ ตลอดจนสุข ทุกข์ และอุเบกขาเวทนา แสดงให้เห็นมิติของเวทนามีกัมมฐานในฐานะเครื่องมือรู้เท่าทันอารมณ์ มิใช่เพียงการควบคุมพฤติกรรมภายนอก แต่เป็นการพัฒนาปัญญาภายใน ซึ่งตรงกับข้อค้นพบของงานวิจัยที่ชี้ว่า พระสูตรนี้มีนัยเชิงปฏิบัติชัดเจน ครอบคลุมศีล สมาธิ และปัญญาอย่างเป็นลำดับขั้นและยังสอดคล้องกับ พระพุทธโฆสจารย์ ผู้รจนาคัมภีร์อรรถกถาสำคัญ ที่อธิบายหลักอินทรีย์สังวรและปาติโมกข์สังวรว่าเป็นพื้นฐานแห่งวิสุทธิ 7 โดยเฉพาะศีลวิสุทธิและจิตตวิสุทธิ ในสักกปัญหสูตร พระพุทธองค์ทรงจำแนกกายสมาจาร วจีสมาจาร และปริยสนาออกเป็นฝ่ายควรเสพและไม่ควรเสพ อันเป็นการวางกรอบศีลเชิงพฤติกรรมควบคู่กับการสำรวมทวาร 6 ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดในวิสุทธิมรรคที่มองว่าการสำรวมอินทรีย์เป็นเครื่องป้องกันกิเลสไม่ให้ไหลเข้าสู่จิต ดังนั้น ผลการวิจัยจึงแสดงให้เห็นว่า สักกปัญหสูตรมิได้เป็นเพียงเรื่องราวการสนทนาระหว่างพระพุทธเจ้ากับท้าวสักกะเท่านั้น หากแต่เป็นพระสูตรที่มีโครงสร้างชัดเจน แบ่งเป็นภาวนารและตอนย่อยอย่างมีระบบ และมีสาระสำคัญครอบคลุมทั้งเหตุแห่งความขัดแย้งในสังคม (อิสสา-มัจฉริยะ) และแนวทางดับปัญจธรรมผ่านเวทนามีกัมมฐาน ปาติโมกข์สังวร และอินทรีย์สังวร อันสอดคล้องกับคำอธิบายของนักปราชญ์ทั้งสามท่านดังกล่าวอย่างมีนัยสำคัญ ทั้งในเชิงโครงสร้างคัมภีร์และในเชิงกระบวนการปฏิบัติเพื่อความหลุดพ้น

2. วิเคราะห์การวิชันนาปัญหาแก้ท้าวสักกะในสักกปัญหสูตร พบว่า แนวการตอบปัญหาของพระพุทธเจ้ามีลักษณะเป็นกระบวนการวิเคราะห์เหตุปัจจัยอย่างเป็นลำดับขั้น จากปัญหาระดับสังคมคือความขัดแย้งและการเบียดเบียนกันของหมู่สัตว์ ย้อนลึกลงไปสู่รากเหง้าทางจิต ได้แก่ อิสสา มัจฉริยะ อารมณ์เป็นที่รัก-ไม่เป็นที่รัก ฉันทะ วิตก และที่สุดคือปัญจสัญญา อันเป็นกลไกการปรุงแต่งที่ทำให้เกิดความแตกต่างแห่งทิฏฐิ ผลการวิจัยดังกล่าวสอดคล้องกับ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ที่อธิบายหลักปฏิจสมุปบาทและกระบวนการเกิดทุกข์ในเชิงจิตวิทยาพุทธว่า ความขัดแย้งในสังคมมิได้มีสาเหตุเพียงโครงสร้างภายนอก หากมีรากฐานจากกระบวนการรับรู้อารมณ์แล้วปรุงแต่งด้วยตัณหา มานะ และทิฏฐิ ซึ่งในสักกปัญหสูตร พระพุทธองค์ทรงแสดงลำดับเหตุจากอิสสา-มัจฉริยะไปสู่อารมณ์ ฉันทะ วิตก และปัญจสัญญา แสดงให้เห็นการวิเคราะห์เชิงเหตุปัจจัยอย่างเป็นระบบตรงกับแนวอธิบายของท่านที่มองว่าพุทธธรรมเป็นระบบเหตุผล (causal system) มิใช่คำสอนเชิงศรัทธาลอย ๆ และสอดคล้องกับแนวอธิบายด้านการปฏิบัติของ พระพุทธโฆสจารย์ ซึ่งเน้นการ

สำรวจอินทรีย์ ปาติโมกขสังวร และการเจริญสมาธิเพื่อระงับวิตกวิจารณ์เป็นเหตุแห่งความฟุ้งซ่าน ในลักกปัญหสูตร พระพุทธองค์ทรงจำแนกโสมนัส โทมนัส และอุเบกขาออกเป็นฝ่ายที่ควรเสพและไม่ควรเสพ พร้อมทั้งชี้ว่าฝ่ายที่ไม่มีวิตกวิจารณ์ประณีตกว่า แสดงถึงแนวทางก้าวสู่สมาธิขั้นสูงและการดับปัญจสัญญา อันสอดคล้องกับแนวคิดในวิสุทธิมรรคที่วางลำดับศีล สมาธิ ปัญญา เป็นกระบวนการชำระกิเลสอย่างเป็นขั้นตอนและยังสอดคล้องกับแนวคิดความเชิงสังคม-จริยศาสตร์ของ พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต) ที่อธิบายว่า ความแตกต่างทางวาตะ ศีล ฉันทะ และอัชโณสสนะของ สมณพราหมณ์ทั้งหลาย มีรากฐานจาก “ธาตุ” หรือพื้นฐานนิสัยใจคอและความยึดมั่นถือมั่นของแต่ละบุคคล ซึ่งในลักกปัญหสูตร พระพุทธองค์ตรัสว่า โลกมีธาตุหลากหลาย สัตว์ทั้งหลายยึดมั่นในธาตุนั้น ๆ แล้วถือว่า “นี่เท่านั้นจริง อย่างอื่นไม่จริง” แสดงให้เห็นการวิเคราะห์ความขัดแย้งทางความคิดในเชิงโครงสร้างจิตสำนึก สอดคล้องกับแนวอธิบายที่มองว่าความเห็นต่างทางศาสนาและลัทธิเกิดจากความยึดมั่นในทฤษฎี นอกจากนี้ ผลของการวิชันนาปัญหาที่ทำให้ท้าวสักกะเกิดโสมนัส และบรรลुพระโสดาบันพร้อมบริวาร 80,000 คน ยังสะท้อนแนวคิดเรื่อง “ธรรมเป็นปัจจัยแห่งการยกระดับภาวะชีวิต” ซึ่งสอดคล้องกับคำอธิบายของนักปราชญ์ทั้งสามท่านที่เห็นตรงกันว่า การพึงธรรมอย่างถูกต้อง (สัทธัมมัสสวนะ) ประกอบด้วยโยนิโสมนสิการ ย่อมนำไปสู่ดวงตาเห็นธรรมและการละสังโยชน์เบื้องต้นได้ ดังนั้น ผลการวิจัยจึงแสดงให้เห็นว่า การวิชันนาปัญหาในลักกปัญหสูตรมิได้เป็นเพียงการตอบคำถามเชิงอภิปราย หากเป็นกระบวนการชี้ให้เห็นเหตุแห่งความขัดแย้ง ดับเหตุแห่งปัญญ และวางแผนปฏิบัติด้านศีล สมาธิ ปัญญาอย่างครบถ้วน ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของนักปราชญ์ทั้งสามท่านดังกล่าว ทั้งในมิติปรัชญา จิตวิทยา และการปฏิบัติธรรมอย่างเป็นระบบ

องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย

จากการวิจัยเรื่อง “วิเคราะห์การวิชันนาปัญหาแก่ท้าวสักกะในลักกปัญหสูตร” สามารถสรุปเป็นองค์ความรู้เชิงบูรณาการได้ว่า พระสูตรนี้เป็นต้นแบบของ “กระบวนการคลี่คลายปัญหาจากระดับสังคมสู่ระดับจิต” โดยอาศัยหลักเหตุปัจจัยและแนวปฏิบัติไตรสิกขาอย่างเป็นระบบ

1) คือ มิติด้านโครงสร้างคัมภีร์ พบว่า พระสูตรมีรูปแบบปุจฉา-วิสัชนา แบ่งเป็นภาณวาร และตอนย่อยอย่างชัดเจน แสดงลำดับการดำเนินเรื่องจากบริบทสถานที่ บุคคล และเหตุแห่งการเข้าเฝ้า ไปสู่การตั้งปัญหาและการพยากรณ์ธรรมอย่างเป็นขั้นตอน โครงสร้างดังกล่าวสะท้อนวิธีการสอนของพระพุทธเจ้าที่เริ่มจากปัญหาใกล้ตัว (ความขัดแย้ง ความมีเวรภัย) แล้วค่อย ๆ วิเคราะห์ย้อนกลับไปสู่เหตุภายใน คือ อิสสา มัจฉริยะ อารมณ์ ฉันทะ วิตก และที่สุดคือปัญจสัญญา อันเป็นรากเหง้าแห่งการปรุงแต่งทางความคิด

2) คือ มิติด้านกระบวนการเหตุปัจจัย (Causal Process of Conflict) งานวิจัยทำให้เห็นสายโซ่แห่งเหตุอย่างชัดเจน กล่าวคือ ความขัดแย้งทางสังคมเกิดจากกิเลส (อิสสา-มัจฉริยะ) ซึ่งมีอารมณ์เป็นที่รัก-ไม่เป็นที่รักเป็นฐาน อารมณ์นั้นตั้งอยู่บนฉันทะ ฉันทะตั้งอยู่บนวิตก และวิตกตั้งอยู่

บนปัญจสัญญา แสดงให้เห็นว่าปัญหาภายนอกมีรากฐานจากการปรุงแต่งภายใน จึงสรุปได้ว่า การแก้ปัญหาสังคมต้องเริ่มจากการรู้เท่าทันกระบวนการคิดของตนเอง

3) คือ มิติด้านแนวปฏิบัติเพื่อดับปัญจ พระพุทธองค์ได้ทรงหยุดเพียงการวิเคราะห์เหตุ แต่ทรงเสนอแนวทางแก้ไขอย่างเป็นระบบ ได้แก่ (1) เวทนากัมมัฏฐาน โดยจำแนกโสมนัส โทมนัส และอุเบกขาเป็นฝ่ายควรเสพและไม่ควรเสพ (2) ปาติโมกขสังวร โดยจำแนกกายสมาจาร วจีสมาจาร และปริยเสนา (3) อินทริยสังวร โดยสำรวมอารมณ์ 6 ให้รู้เท่าทันก่อนเกิดอกุศล กระบวนการนี้สรุปได้ว่าเป็นการฝึกศีล สมาธิ และปัญญา เพื่อระงับวิตถกวิจารณ์และดับการปรุงแต่ง

4) คือ มิติด้านผลลัพธ์เชิงจิตวิญญาณ การวิสังขนาธรรมก่อให้เกิดโสมนัสที่เป็นกุศล และนำไปสู่การบรรลุธรรมของท้าวสักกะและบริวารจำนวนมาก แสดงให้เห็นบทบาทของ “การฟังธรรมโดยแยกกาย” ว่าเป็นปัจจัยให้เกิดดวงตาเห็นธรรม อันเป็นการเปลี่ยนแปลงภาวะจากโลกียะสู่โลกุตระ โดย สักกปัญหสูตรนำเสนอ “โมเดลการจัดการความขัดแย้งเชิงพุทธ” ที่เริ่มจากการวิเคราะห์เหตุภายในจิต (ปัญจสัญญา) เชื่อมโยงสู่พฤติกรรมทางกาย วาจา ใจ และวางแนวทางปฏิบัติเพื่อความดับทุกข์อย่างครบวงจร จึงเป็นทั้งคัมภีร์เชิงทฤษฎีว่าด้วยเหตุแห่งความแตกต่าง และคัมภีร์เชิงปฏิบัติว่าด้วยวิธีดับเหตุแห่งความต่างนั้นอย่างแท้จริง

รูปภาพที่ 1 การวิสังขนาปัญหาแก้ท้าวสักกะในสักกปัญหสูตร

สรุป

การวิสังขนาปัญหาแก้ท้าวสักกะใน สักกปัญหสูตร ซึ่งปรากฏใน พระไตรปิฎก เล่มที่ 10 เป็นการแสดงธรรมในลักษณะปุจฉา-วิสัชนาอันลุ่มลึก เริ่มจากท้าวสักกะทูลถามถึงเหตุที่สัตว์โลกทั้งหลายแม้ปรารถนาไม่ให้มีเวรภัย แต่ยังคงเบียดเบียนกันอยู่ พระพุทธองค์ตรัสตอบว่า เพราะมีอัสสา

และมัจฉริยะเป็นเครื่องผูกมัด จากนั้นทรงแสดงลำดับเหตุปัจจัยต่อเนื่องว่า อิสสาและมัจฉริยะเกิดจากอารมณ์เป็นที่รักและไม่เป็นที่รัก อารมณ์นั้นเกิดจากฉันทะ ฉันทะเกิดจากวิตก และวิตกเกิดจากแง่ต่างแห่งปัญญสัญญา อันเป็นการปรุงแต่งด้วยอำนาจตัณหา มานะ และทิฐิ เมื่อทรงวิเคราะห์เหตุแห่งปัญหาแล้ว พระองค์ยังทรงชี้แนวทางปฏิบัติเพื่อดับปัญหา โดยทรงจำแนกโสมนัส โทมนัส และอุเบกขาออกเป็นฝ่ายที่ควรเสพและไม่ควรเสพ พร้อมทั้งยกการสำรวมในปาติโมกข์และอินทริยเป็นหลักปฏิบัติสำคัญ ตลอดจนทรงอธิบายว่าความแตกต่างทางวาตะและลัทธิของสมณพราหมณ์เกิดจากความยึดมั่นในธาตุและทิฐิของตน มิใช่ทุกฝ่ายจะถึงความสิ้นกิเลสได้ เพราะยังไม่ละตัณหาโดยสิ้นเชิง ผลแห่งการวิสังขารธรรมครั้งนั้น ทำให้ท้าวสักกะเกิดโสมนัสอย่างยิ่ง เห็นประโยชน์แห่งพระธรรมและบรรลुพระโสดาบันพร้อมด้วยเทพบริวารจำนวนมาก แสดงให้เห็นว่าการฟังธรรมโดยแยบคายย่อมนำไปสู่การยกระดับจิตใจและความหลุดพ้นตามลำดับ

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

- 1) ควรศึกษาวิเคราะห์เชิงเปรียบเทียบ สักกปัญหสูตร กับพระสูตรอื่นใน พระไตรปิฎก ที่กล่าวถึงปัญจธรรม เช่น มรุตติกสูตร เพื่อให้เห็นพัฒนาการของแนวคิดเรื่องปัญจสัญญาและกระบวนการดับเหตุแห่งความขัดแย้งอย่างรอบด้าน
- 2) ควรศึกษาวิเคราะห์เชิงจิตวิทยาพุทธเกี่ยวกับลำดับเหตุปัจจัยจากอิสสา-มัจฉริยะไปสู่ปัญจสัญญา โดยเชื่อมโยงกับแนวคิดทางจิตวิทยาสมัยใหม่ เพื่อสร้างกรอบองค์ความรู้ที่สามารถอธิบายพฤติกรรมมนุษย์ร่วมสมัยได้อย่างเป็นรูปธรรม
- 3) ควรทำวิจัยเชิงปฏิบัติการ (Action Research) เกี่ยวกับการประยุกต์หลักเวทนา กัมมัญฐาน ปาติโมกข์สังวร และอินทริยสังวรในสถาบันการศึกษา หรือชุมชน เพื่อประเมินผลเชิงประจักษ์ว่าหลักธรรมในพระสูตรสามารถลดความขัดแย้งและพัฒนาคุณภาพจิตใจได้จริงเพียงใด

2. ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้

- 1) ควรนำองค์ความรู้เรื่องกระบวนการเกิดความขัดแย้งจากปัญจสัญญาไปใช้ในการจัดอบรมด้านคุณธรรม จริยธรรม หรือการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท เพื่อช่วยให้ผู้เข้ารับการอบรมเข้าใจรากเหง้าของความขัดแย้งภายในตนเอง
- 2) สามารถบูรณาการหลักเวทณากัมมัญฐานและการจำแนกอารมณ์ฝ่ายที่ควรเสพ-ไม่ควรเสพ ไปใช้ในการพัฒนาหลักสูตรการเรียนการสอนทางพระพุทธศาสนา เพื่อส่งเสริมการรู้เท่าทันอารมณ์และการคิดอย่างมีเหตุผล
- 3) ควรเผยแพร่ผลการวิจัยในรูปแบบสื่อร่วมสมัย เช่น คู่มือปฏิบัติธรรมสำหรับฆราวาส หรือหลักสูตรอบรมผู้นำชุมชน เพื่อให้หลักธรรมเรื่องการสำรวมปาติโมกข์และอินทริยสามารถประยุกต์ใช้ได้ในชีวิตประจำวันอย่างเป็นรูปธรรม

บรรณานุกรม

- คณาจารย์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เล่มที่ 10.** กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539.
- พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตโต). **พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์.** พิมพ์ครั้งที่ 5. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2531.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **พระไตรปิฎกภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาเทปิฎก 2500.** กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์รุ่งเรืองธรรม, 2511.
- _____. **อรรถกถาภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาอรรถกถา.** กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2559.

